

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 321.01:[316.77:004

Зіновій Коваль

доцент кафедри державознавства і права

ОРИДУ НАДУ при Президентові України, к.держ.упр.

КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗШИРЕННЯ ДЕРЖАВ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Публікація присвячена характеристиці комплексного механізму розширення держав в інформаційну епоху. Комплексний механізм розширення держав в інформаційну епоху – це механізм скритого зовнішнього втручання в умовах неоголошеної гібридної війни. Проаналізовано деякі підходи до характеристики складових цього комплексного механізму.

Ключові слова: інформаційний механізм; психологічний механізм; механізм окупаційно-анексійного проникнення; механізм правового закріплення досягнутого.

Zinoviy Koval

Associate Professor, Law and Legislative Process Department,

ORIPA NAPA under the President of Ukraine, PhD in Public Administration

THE COMPREHENSIVE MECHANISM OF STATES EXPANSION UNDER INFORMATION AGE

The publication is devoted to the characteristic of the comprehensive mechanism of states expansion in the information age. The comprehensive mechanism of expanding states in the information age is a mechanism of hidden external interference under the circumstances of an undeclared hybrid war. Some approaches to characterizing the components of this comprehensive mechanism are analyzed.

The purpose of the article:

The information age has given rise to a new kind of war - a hybrid war, which organization and methods of countering have not been fully determined yet. The purpose of this publication is an attempt to characterize the comprehensive mechanism of states expansion under information age in the face of an unannounced hybrid war.

Allocation of previously unresolved parts of a common problem

The author for the first time proposed and characterized the model of the comprehensive mechanism of states expansion under information age.

Analysis of recent research and publications:

This issue is partly dedicated in the publications of Ukrainian scientists Y. Danik, S. Kvit, I. Rushenko, G. Pochepcov, V. Petrik, M. Prisyaznuk, L. Kompanceva, E. Skulish, O. Boyko, V. Ostrouhov, A. Ivasthenko, V. Semenenko, O. Polyakova; and foreign ones - I. Panarin, P. Lindsey, D. Norman, J. Devis.

Formulation of the problem in general:

In the information age, the mechanisms of external interference in the internal affairs of other states have expanded and have acquired new characteristics and capabilities. In the science of Administration generalized complex model of the modern mechanism of such interference in its organic integrity is not defined yet.

Key words: informational mechanism; psychological mechanism; mechanism of occupationally annexed penetration; mechanism of legal consolidation of achievement.

Мета

Інформаційна епоха породила новий вид війни – гібридну війну, організація та методи протидії якій все ще не визначені остаточно. Метою даної публікації є спроба характеризувати комплексний механізм розширення держав в інформаційну епоху в умовах неоголошеної гібридної війни.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Автором вперше запропоновано та охарактеризовано модель комплексного механізму розширення держав в інформаційну епоху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Даній проблематиці частково присвячено публікації українських науковців Ю. Даника, С. Квіта, І. Рущенко, Г. Почепцова, В. Петрика, М. Присяжнюка, Л. Компанцевої, Є. Скуліша, О. Бойка, В. Остроухова, А.Івашченко, В.Семененко, О. Полякової, закордонних – І. Панаріна, П. Ліндсея, Д. Нормана, Джона Девіса.

Постановка проблеми

В інформаційну епоху механізми зовнішнього втручання у внутрішні справи інших держав розширилися і отримали нові характеристики та

© Коваль З. В., 2019.

можливості. В науці управління все ще не визначена узагальнена комплексна модель сучасного механізму такого втручання в його органічній цілісності.

Виклад
основного
матеріалу

Механізм розширення держав в інформаційну епоху, як правило, застосовується в ході неоголошеної гібридної війни. За результатами багаторічної дискусії Міжнародний інститут стратегічних досліджень у Лондоні запропонував наступне визначення терміну «гібридна війна». Її охарактеризовано як використання військових і невійськових інструментів в інтегрованій кампанії, яка спрямована на досягнення раптовості, захоплення ініціативи і отримання психологічних переваг для використання в дипломатичних діях, масштабних і стрімких інформаційних, електронних та кіберопераціях, прикриття і приховування військових і розвідувальних дій в поєднанні з економічним тиском [3].

Механізм розширення держав в інформаційну епоху – це механізм криптого втручання у зовнішні справи суверенних держав під прикриттям демократичних цінностей. За своїм характером він – комплексний та складається з механізмів інформаційного, психологічного, окупаційно-анексійного проникнення та правового закріплення досягнутого. Якщо в до інформаційну епоху для розширення держав потрібні були тільки окупаційно-анексійний механізм проникнення та механізм правового закріплення досягнутого, то в інформаційну епоху їм передують відповідно інформаційний та психологічний механізми.

Інформаційний механізм характеризується проникненням в чуже суверенне інформаційне поле з метою зайняти там та зміцнити свої інформаційні позиції, отримати інформаційну перевагу. При цьому потужно використовуються мовний та історичний чинники. Засобами проникнення виступають телебачення, радіо, ЗМІ, Інтернет, музика, гумор. Взагалі інформаційні процеси пронизують собою усі акти функціонування живої матерії, а інформація проникає в усі пори людського й суспільного життя. Без інформації не було б життя на Землі, а тому людина не може жити в інформаційному вакуумі. Людина виступає активним споживачем, зберігачем, переробником та інтерпретатором інформації [6].

Встановлено, що людина знаходиться в адаптованому стані тоді, коли її внутрішній інформаційний запас відповідає інформаційному стану ситуації, коли ситуація не виходить за межі її індивідуального інформаційного діапазону [7]. Тому завдання любого агресора полягає в тому, щоб спочатку інформаційно вивести людину (об'єкт впливу) із внутрішнього інформаційного адаптованого стану, змінивши їй інформаційний діапазон.

Професор Г. Почепцов звертає увагу на те, що об'єктивно відбулося нове розширення інформаційного і віртуального просторів. Так, глобалізація зробила всіх споживачами однотипних товарів незалежно від місця проживання, тобто відбулося економічне зняття кордонів, що полегшує просування потрібних меседжів за допомогою комерційних віртуальних продуктів (кіно, телебачення, література). Технологічно Інтернет забрав багато можливостей, які були в закритих системах щодо недопущення чужої інформації, тобто, відбулося і чисто технологічне зняття кордонів. Інтер-

нет із безлічі слухачів друкованої цивілізації створив безліч промовців цивілізації електронної, що дало надвеликий матеріал для розуміння їх мислення. Інтернет відкрив чужі мізки для інтроспекції, причому не тільки того, що говорять, а й того, чому це говорять. Інформаційну систему країни-жертви починають штучно розкитувати, наприклад, за рахунок перерозподілу інформаційної ваги учасників, коли «дисиденти» отримують більше уваги аудиторії, ніж «мейнстрім». Головною складністю при інформаційному вторгненні в чуже інформаційне середовище є його опір. Аудиторія, на яку впливають, опирається чужій інформації. Тому цю інформацію намагаються зробити своєю, звідси термін «агенти впливу», тобто провідники чужого у своє середовище. Вхід в чужий інформаційний простір відбувається за допомогою інструментарію одного з трьох просторів: фізичного, інформаційного або віртуального. Уведення нової інформації у чужий інформаційний простір можемо уявити за такою моделлю: інтервенція нової складової – збурення системи – перерозподіл складових – стабілізація системи [8].

Професор Ю. Даник нагадує, що основні аспекти взяття держави під зовнішній контроль для реалізації своїх інтересів шляхом придушення волі населення і влади країни-жертви до опору на основі використання широкого набору інноваційних технологій, які комплексно застосовуються, були описані ще в 1989 році в статті Вільяма Лінда «Обличчя війни, яке змінюється: на шляху до четвертого покоління» (4GW – за західною класифікацією). Основним у війнах четвертого покоління, за поглядами Вільяма Лінда, є війна культур, ініціація, підтримка і підживлювання ззовні та організація всередині держави психологічного та інформаційного тиску на її народ і керівництво, взяття їх під зовнішній контроль та управління, створення умов для виникнення та сприяння зростанню в цій країні соціально-економічного хаосу і самовиснаження військових, фінансових та інших ресурсів. Ведення з цієї метою високотехнологічних психологічних дій, маніпулювання ЗМІ, широкий спектр акцій інформаційної війни, як у середині країни, так і в світовому медійному та інтернет-просторах, впровадження в національне законодавство норм, які шкодять національним інтересам [2].

В епоху соціальних медіа, вважає професор Сергій Квіт, небачені технологічні спроможності соціальних мереж поглинають аудиторію «традиційних» професійних медіа та руйнують їх економіку. Також через свою політичну індиферентність соціальні медіа можуть надавати повне технологічне сприяння будь-яким маніпулятивним стратегіям [4].

Психологічний механізм характеризується проникненням в чужу свідомість з метою зайняти там та зміцнити свої маніпулятивні позиції, отримати психологічну перевагу над об'єктом впливу з метою подальшого управління ним. Доречно пам'ятати, що всі психологічні операції проводяться інформаційним шляхом, тобто перші два механізми органічно поєднані між собою. Таким чином, проникнув у суверенний інформаційний простір іншої держави, агресор ставить перед собою завдання отримати в ньому інформаційну перевагу, щоб мати можливість здійснювати прихований психологічний вплив. Критичний пласт чужої маніпулятивної інформації в інформаційному полі держави-жертви,

починає змінювати, у заданому напрямі, психологію споживачів чужої інформації.

Головним об'єктом інформаційно-психологічного впливу на людину вважається її свідомість. Корекція підсвідомої сфери психіки людини відбувається постійно внаслідок інтенсивного інформаційного потоку. Завдяки впливу повторюваної однієї й тієї ж рекламної, або пропагандистської фрази у психіці людини формується стійкий автоматизм, який так чи інакше починає впливати на потреби, вчинки та поведінку. Такий процес навіювання називається ефектом «кодування» з метою формування потрібного суб'єкту стану споживача, клієнта, прибічника, виборця тощо з потрібними й передбачуваними поведінковими реакціями.

На сьогодні немає достатніх гарантій захисту людини від загроз, пов'язаних із порушенням безпеки її психічного стану і здоров'я неусвідомленими інформаційно-психологічними впливами, включаючи штучне вироблення психологічної залежності, маніпулювання суспільною свідомістю з використанням спеціальних засобів впливу. Нові комунікаційні технології багатократно збільшили можливості деструктивного інформаційного впливу, тому виникає гостра необхідність в організації інформаційно-психологічної безпеки. Під такою безпекою слід розуміти стан захищеності психіки людини від деструктивного інформаційного впливу, що призводить до неадекватного сприйняття дійсності, послаблення інформаційно-психологічної стійкості, порушення прав і життєво важливих інтересів людини. Об'єктами захисту інформаційно-психологічної сфери людини є психічне благополуччя останньої та інформаційно-психологічного середовища, що забезпечують діяльність, сприяють гармонійному розвитку особи та реалізації її конституційних прав і свобод. А це потребує чіткої законодавчої бази, яка б регулювала створення та застосування технологій впливу на психіку, здоров'я й поведінку особи, механізмів захисту від них і механізмів контролю й нейтралізації зазначених впливів. Базовими методами інформаційно-психологічного впливу виступають переконання й навіювання [10].

Механізм окупаційно-анексійного проникнення. На фоні сформованих в чужому просторі нових інформаційно-психологічних умов на території держави-жертви появляються місцеві та чужі «активісти», «ополченці», «народні мери і губернатори», «ввічливі зелені чоловічки», які під виглядом боротьби за демократію та справедливість беруть під свій «народний» контроль отриману територію, позбавляючи її суверенності та допомагають передати її під чужий державний управлінський контроль держави-агресора, яка офіційно такою не визнана.

Ось як доктор соціологічних наук, професор Харківського університету внутрішніх справ Ігор Рущенко описує реалізацію окупаційно-анексійного механізму на гіршому досвіді України. «В останню декаду лютого у Криму, а з 1 березня в інших регіонах України почали відбуватися соціально-політичні події, що не мали місця впродовж мирного існування країни від моменту здобуття незалежності 1991 року. Про війну ще ніхто не говорив, але держава швидко втрачала контроль над територіями. Перше, що бачив спостерігач, - агресивні натовпи на вулицях та майданах великих міст Криму та ще восьми областей Сходу та Півдня. Ці зібрання

не були схожі на політичні мітинги та акції, до яких уже звик пересічний українець... Натомість з'явилися безліч прапорів сусідньої країни... Юрба ставала дедалі більш агресивною, неозброєним оком було видно, що мова іде про захоплення та зміну влади. Ватажки натовпів не намагалися вступити у діалог з різними політичними силами, вони висували ультиматуми та закликали сусідню державу втрутитися у внутрішні справи України. Росія почала масштабні військові маневри на кордоні з Україною, а на території Криму, а потім і Донбасу з'явилися «зелені чоловічки», останні злагоджено взаємодіяли з місцевими загонами нібито «мирних» громадян, які називали себе «самооборона», «гвардія», а потім – «ополчення». Зловісний сенс подій на Сході та Півдні мало хто розумів на початку весни, українське суспільство інтелектуально не було готовим до такого повороту подій» [9].

Нині, як правило, окупаційно-анексійний механізм розширення держав і інформаційну епоху реалізується в умовах так званої «гібридної війни». Американський дослідник Джон Девіс характеризує гібридну війну як війну з відсутністю морального та етичного обмеження у здійсненні операцій. [1] Гібридні війни не оголошуються, а тому захоплених у полон військових можна не називати полоненими. У гібридних війнах максимально використовуються «п'яті колони», «корисні ідіоти», кримінальні структури, різного роду терористи, люмпени.

Механізм правового закріплення досягнутого. Механізм правового закріплення досягнутого опирається, перш за все, на підґрунтя проведених противником інформаційно-правових операцій. Під інформаційно-правовими операціями автор розуміє підвид інформаційно-психологічних операцій націлених на прийняття необхідного правового акту, або зміну діючого правового акту, у вигляді його нової редакції чи внесення змін і доповнень. В залежності від мети, інформаційно-правові операції мають як позитивну так і вкрай негативну (деструктивну) маніпулятивну спрямованість. Деструктивна інформаційно-правова операція може проводитись з прицілом на великі маси населення, особливо в стратегічних питаннях пов'язаних з юридичним закріпленням за собою «нових земель». [5] У нашому випадку, на взятих під свій контроль агентурою держави-агресора чужих територіях оперативно готується і проводиться «референдум» під дулами автоматів. Нова місцева «влада» звертається до все ще неоголошеної агресором країни, що здійснила свій комплексний гібридний вплив, «з проханням» взяти її під «правовий захист», до можливого повного організаційно-правового злиття з державою-агресором.

Технологія «референдумів» у механізмі правового закріплення досягнутого з розширення агресором своєї території присвячена створити ілюзію «добровільного» відокремлення певних територій, мати хоч якийсь виправдання перед світовим товариством про свої агресивні дії. З соціально-психологічної точки зору такі «референдуми» повинні закарбуватись у колективній свідомості нових громадян як «демократична» подія, що зробила їх «суб'єктами» історичного процесу, а не добровільно обдуреними жертвами інформаційно-психологічних маніпуляцій та технологій. Далі, країна-агресор, «адекватно» реагуючи на прохання населення окупованих нею територій взяти їх під свій захисний

суверенітет у своєму вищому законодавчому органі приймає рішення включити таку сусідню територію до складу своєї країни, як складову частину, на правах автономії, або шляхом безпосереднього включення до складу своєї сусідньої адміністративно-територіальної одиниці. (Рис. 1).

Одним із механізмів протидії розширенню держав в інформаційну епоху виступає механізм інформаційно-психологічної стійкості людини, суспільства, держави. Інформаційно-психологічну стійкість доречно охарактеризувати як психологічну стійкість індивіду-

ма, соціуму до маніпулятивної інформації, відповідних психологічних технологій, уміння їх вчасно вирізняти та набувати імунітету до їх негативних проявів. Інформаційно-психологічна стійкість виступає стратегічною потребою інформаційного суспільства.

Комплексний механізм розширення держав в інформаційну епоху працює за схемою, коли держави розширюються спочатку інформаційно, потім психологічно і тільки потім територіально. Заключним етапом такого розширення завжди є пра-

Висновки

Рис. 1

воє закріплення досягнутого. В інформаційну епоху для розширення держав потрібні були тільки окупаційно-анексійний механізм проникнення та механізм правового закріплення досягнутого. В інформаційну епоху їм передують відповідно інформаційний та психологічний механізми. Механізм розширення держав в інформаційну епоху – це механізм скритого втручання. За своїм характером він – комплексний та складається з механізмів інформаційного, психологічного, окупаційно-анексійного проникнення та правового закріплення досягнутого.

Інформаційний механізм характеризується проникненням в чуже суверенне інформаційне поле з метою зайняти там та зміцнити свої інформаційні позиції, отримати інформаційну перевагу. Психологічний механізм характеризується проникненням в чужу свідомість з метою зайняти там та зміцнити свої маніпулятивні позиції, отримати психологічну перевагу над об'єктом впливу з метою подальшого управління ним. Механізм окупаційно-анексійного проникнення характеризується появою на чужій суверенній території «агентів вплив» у вигляді як місцевих так і чужих «активістів», «ополченців», «народних мерів і губернаторів», «квічливих зелених чоловічків» із зброєю в руках, які під виглядом боротьби за демократію та справедливість беруть під свій «народний» контроль визначену територію. Механізм правового закріплення досягнутого ґрунтується на оперативній підготовці і проведенні місцевого «референдуму» під дулами автоматів. Нова місцева «влада» звертається до все ще неоголошеної агресором країни, що здійснила свій комплексний гібридний вплив, «з проханням» взяти її під «правовий захист», до можливого повного організаціїно-правового злиття з державою-агресором, що остання і реалізує.

Одним із засобів протидії комплексному механізму розширенню держав в інформаційну епоху виступає механізм інформаційно-психологічної стійкості людини, суспільства, держави. Напрацювання такого механізму вигляді відповідної національної стратегії є життєво необхідною умовою виживання держав в інформаційну епоху.

Література:

1. Davis Jr. John R. Defeating Future Hybrid Threats / Jr. John Davis R. *Military Review*. 2013. September-October. P. 21-29.
2. Даник Ю. Високотехнологічні аспекти забезпечення національної безпеки й оборони. *Телеком воєнна зв'язь*. 2018 р. №2. С. 58–69.
3. Іващенко А. М., Семененко В. М., Полякова О.В. Новий погляд на війни. *Оборонний вісник*. Центр воєнної політики та політики безпеки. №6. С. 12–15.
4. Квіт С. Масові комунікації. 2-е видання, виправлене і доповнене. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. С. 258.
5. Коваль З. Механізми інформаційно-правових операцій як засоби інформаційно-психологічного впливу на громадськість. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. праць ОРІДУ. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. Вип. 3(71). С. 67–72.
6. Линдсей П., Норман Д. Обработка информации у человека. Введение в психологию. М., 1974. 224 с.

7. Панарин И. Н., Панарина Л. Г. Информационная война и мир. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. С. 225.

8. Почепцов Г. «Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. С. 217–248.

9. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Харків: ФОРМ, 2015. 268. С. 9.

10. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навчальний посібник. В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. С. 6–16.